

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSADI UNİVERSİTETİ

«Politologiya və sosiologiya» kafedrası

S O S İ O L O G İ Y A

kursunun

P R O Q R A M I

BAKİ – 2010

Tərtib edənlər:

professor Z.İ.Məmmədov
professor N.M.Cəlilova
dosent X.H.Orucov
dosent A.Y.Əhmədova

Redaktor:

fəlsəfə elmləri doktoru,
professor Z.İ.Məmmədov

1-ci mövzu: SOSİOLOGİYANIN PREDMETİ VƏ TƏDQIQAT OBYEKTİ

Sosiologiya bütöv sosial orqanizm olan cəmiyyət haqqında elmdir. Sosiologiyanın müstəqil elm kimi təşəkkülü və inkişafının şərtləri. Sosiologiyanın obyektı və subyektinin müəyyən olunması. Sosioloji biliklərin səviyyəsi və sosiologiya elminin əsas funksiyaları.

Sosioloji tədqiqatın metodologiyası sosiologiyanın funksiyalarının reallaşması formasıdır. Sosioloji metodlar faktlar, hipotez və nəzəriyyələr arasında əlaqə yaradan qayda və üsuldur. Cəmiyyətin mikro və makro səviyyədə tədqiq olunmasına sosioloji yanaşma.

Ümumnəzəri və tətbiqi sosiologiya, cəmiyyətin inkişafının hərəkətverici qüvvələri, sosial proseslərin istiqamətləri problemlərinin həll edilməsi konsepsiyası olmaq etibarilə onların xüsusiyyətləri. Sosioloji biliklərin strukturu (ümumi sosiologiya və sosioloji nəzəriyyə). Sosiologiyanın qanun və kateqoriyaları. Sosiologiyanın funksiyaları (idraki, ideoloji, praktiki).

Sosiologiyanın müasir bilik sistemində yeri, onun iqtisadçıların peşə hazırlığında rolu. Sosiologiyanın ictimai və humanitar elmlərlə qarşılıqlı əlaqəsi, müasir mərhələdə onun rolunun artması.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya. Bakı, 2005.
2. M.Əfəndiyev, A.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2000.
3. Sosiologiya (dərslük). ADİU. Bakı, 2006
4. R.Quliyev. Sosiologiya: nəzəriyyə və tədqiqat metodologiyası. Bakı. 1995.
5. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
6. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
7. Т.Лоусон, Дж. Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004.

8. Рабочая книга социолога. Москва, 1986.
9. П.Я.Аверьянов. Социология: что она знает и может. Москва, 1993.
10. Социология (под ред. Проф. Лавриненко В.Н.) Москва, 2000.
11. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.

2-ci mövzu: SOSIOLOJİ FİKRİN TƏŞƏKKÜLÜ VƏ İNKİAŞFININ TARİXİ MƏRHƏLƏLƏRİ

Antik dövrün və Qədim Şərqnin sosial fikirləri. Orta əsrlərin və İntibah dövrünün sosial baxışları. Əfsanə və Dinin ictimai münasibətlərin dərk olunmasında rolu.

Sosiologiyanın cəmiyyət haqqında müstəqil elm kimi formalaşması.

O.Kontun və E.Dürkeymin sosiologiya elminə töhvəsi. Sosiologiyada sosial məktəblər və cərəyanlar (mexaniki, psixoloji, iqtisadi, coğrafi və s.).

XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində Qərb Avropada, ABŞ-da sosioloji fikir.

O.Kont cəmiyyətin təkamülü və ayrılıqda götürülən fərdin qarşılıqlı əlaqəsi haqqında. H.Spenserin üzvü sosiologiyası. Q.Tardin sosial psixologiyası. Sosiologiyanın inkişafında F.Tyonnisin, G.Zimmelin, Q.Zombartın, M.Veberin töhvəsi. Utopiya, onun əsas cəhətləri və cəmiyyət həyatında rolu.

Müasir sosiologiyanın inkişafı. Sosiologiyanın müasir dövrün aparıcı elminlərdən birinə çevirilməsinə səbəb olan obyektiv amillər. Müasir sosioloji nəzəriyyələr.

Azərbaycanda sosiologiyanın inkişafı. M.F.Axundov, H.Zərdabi, N.Nərimanov, H.Hüseynov, C.Əhmədli, R.Novruzov, Ə.Şakirzadə, F.Vahidov və b. fikirləri.

ƏDƏBİYYAT

1. M.Əfəndiyev, A.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2000.

2. Sosiologiya (dərslik). ADİU. Bakı, 2006
3. R.Quliyev. Sosiologiya: nəzəriyyə və tədqiqat metodologiyası. Bakı. 1995.
4. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
5. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
6. Рабочая книга социолога. Москва, 1986.
7. Р.Арон. Этапы развития социологической мысли. Москва, 1993.
8. Справочное пособие по истории немарксистской Западной социологии. Москва, 1996.
9. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.
10. Американская социология. Москва, 2002.

3-cü mövzu: SOSİOLOJİ TƏDQİQATDLARIN METODOLOGİYASI VƏ METODİKASI

Sosioloji tədqiqatlar məntiqi ardıcıl metodoloji, metodiki və mütəşəkkil-texniki prosedur sistemidir. Sosioloji tədqiqatın məqsədi və sosial idarəetmə təcrübəsində həqiqi məlumatların istifadə edilməsi. Sosial problemi sosial şərait. Sosial tədqiqatın obyekt və subyektinin müəyyən olunmasının metodikası, «ölçü vahid» anlayışı.

Sosioloji tədqiqatın mərhələləri: onun hazırlanması, problemin qoyuluşu, ilkin məlumatın yığılı, yığılmış informasiyanın istifadə üçün hazırlanması, hazırlanmış məlumatın təhlili, təkliflərin və praktiki tövsiyələrin tərtibi.

Sosioloji tədqiqatların planının 3 növü: axtarış, təsviri, analitik.

Sosioloji tədqiqat proqramının xarakterik xüsusiyyətləri.

Sosioloji tədqiqatların təsnifatı, onun üç növü: kəşfiyyat, təsvir və təhlil. Eksperiment metodunun rolu və yeri. Hipotez anlayışı, onun əsas növləri və tələbləri. Tədqiqat təsnifatının forma və metodları: sorğu anketləşdirmə, sosioloji müşahidə, sənədlərin və statistik materialların öyrənilməsi, riyazi proqramlaşdırma və modelləşdirmə, müsahibə almaq. İctimai rəyin öyrənilməsi.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (Dərslik), ADİU. Bakı, 2006.
2. M.Əfəndiyev, A.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2000.
3. R.Quliyev. Sosiologiya: nəzəriyyə və tədqiqat metodologiyası. Bakı. 1995.
4. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
5. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
6. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004
7. Рабочая книга социолога. Москва, 1986.
8. П.Я.Аверьянов. Социология: что она знает и может. Москва, 1993.
9. В.А.Ядов. Социологическое исследование. Москва, 1997.
10. Как провести социологическое исследование. Москва, 1998.

4-cü mövzu: CƏMİYYƏTİN MEYDANA GƏLMƏSİ, SOSIAL HƏYATIN TƏŞKİLİNİN TARİXİ TIPLƏRİ

Cəmiyyətin bir sistem kimi mahiyyəti, strukturu və funksiyaları. O.Kontun və H.Spenserin «Cəmiyyət-əmək bölgüsünə əsaslanan fəaliyyətdə olan sistemdir» nəzəriyyəsi. Cəmiyyətin sistemi təhlilinin əsas prinsipləri.

Dövlətin ictimai inkişaf modelləri. R.Aronun, D.Bellin, Z.Bjezinskiyin, C.Helbreytin, Q.Kanın, U.Rostounun, A.Tofflerin və başqalarının nəzəriyyələri. Cəmiyyətin kamillik mexanizmləri. Cəmiyyət haqqında istehsal üsulunun müəyyənədiçi rolu.

İqtisadi formasiyalar və cəmiyyətin tarixi tipləri. Cəmiyyətin fəaliyyəti və inkişafının ümumi və spesifik qanunları: struktur-funksional və genetik qanunlar. Sosial qanunlar insanların əksəriyyətinin fəaliyyətinin təzahürüdür.

Sosial tərəqqi problemləri və onların meyarları. Sivilizasiya tərifinə əsas yanaşma, onun meyarı. İctimai proseslərin

qiymətləndirilməsinə sivil və formal yanaşmanın dialektikası. Postmodernizm konsepsiyası.

Keçid dövrü şəraitində cəmiyyətin inkişafının əsas problemlərinin və çətinliklərinin gələcək iqtisadçılar tərəfindən başa düşülməsi və biliklərinin aşkara çıxarılması məqsədi ilə sosioloji sorğu keçirilməsi.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük), ADİU. Bakı. 2006.
2. R.M.Quliyev. Sosiologiya: nəzəriyyə və tədqiqat metodologiyası. Bakı. 1995.
3. Q.İ.Hüseynov. Sivilizasiya və sivilizasiyalılığın dialektikası (dərs vəsaiti). Bakı, 1991.
4. M.Əfəndiyev, A.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2001.
5. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
6. Краткий словарь по социологии. Москва, 1980.
7. П.Сорокин. «Человек. Цивилизация. Общество». Москва, 1992.
8. Социология (под ред. Проф. Лавриненко В.Н.). Москва, 2000.
9. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.

5-ci mövzu: İCTİMAİ RƏYİN SOSİOLOGİYASI

«İctimai rəy» anlayışı və onun struktur elementləri. İctimai rəyi yaradan amillər, onun sosial hadisə kimi yayılmasının fenomeni. İctimai rəyin və ictimai şüurun qarşılıqlı əlaqəsi. İctimai rəyin formalaşmasının mexanizmləri, onun məzmunu. İctimai rəyin obyekt və subyektinin mahiyyəti, onun predmeti. Hegel ictimai rəyin struktur elementləri haqqında.

İctimai rəyin funksiyaları, onların ayr-ayrı şəxslərə, institutlara (həmçinin hakimiyyət insitutlarına), partiyaların liderlərinə, dövlətin fəaliyyətinə təsiri.

İctimai rəy zəhmətkeşlər tərəfindən nəzarətin bir forması olub, insanların, qrupların, kollektivlərin əxlaqi şüurunda əks olunur.

İctimai rəyin əsas istiqamətlərinin keyfiyyət xüsusiyyətləri.

Qlobal problemlər və ictimai rəy. Müasir Azərbaycanda ictimai rəy və onun əhəmiyyəti.

İctimai rəyin formalaşmasında təbliğat və təşviqatın yeri və rolu. Təbliğatın funksiyaları, vəzifələri və xüsusiyyətləri. Kütləvi informasiya vasitələri və ictimai rəy: qiymətverici, analitik və konstruktiv mülahizələr. İctimai rəyi şərtləndirən obyektiv və subyektiv amillərin qarşılıqlı əlaqəsi. İctimai rəyin öyrənilməsinin metodları və üsulları (sorgu, müşahidə, müsahibə, ekspress-sorgu, telefon sorgusu).

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük), ADİU. Bakı. 2006.
2. M.Əfəndiyev, A.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2000.
3. R.M.Quliyev. Sosiologiya: nəzəriyyə və tədqiqat metodologiyası. Bakı. 1995.
4. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
5. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
6. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004
7. П.Я.Аверьянов. Социология: что она знает и может. Москва, 1993.
8. Общественное мнение и пропаганда. Москва, 1996.
9. В.О. Рукавишников. опросы населения: метод, опыт. Москва, 1998.
10. Г.Тард. Общественное мнение и толпа. Москва, 1992.

6-cı mövzu: ŞƏXSİYYƏTİN SOSİOLOGİYASI

Şəxsiyyət və cəmiyyət, onların qarşılıqlı əlaqəsi. Şəxsiyyətdə sosial, kollektiv və fərdi xüsusiyyətlər. İnsanın çoxşaxəli təbiəti, onun sosial əlaqələrinin və münasibətlərinin müxtəlifliyi.

Şəxsiyyətin mahiyyəti, strukturu. Şəxsiyyət-əməyin, ünsiyyəti, idrakın, tərbiyənin subyektivi və obyektivi. Steriotipin formalaşmasının yolları. Fromm sosial xarakterlər haqqında.

Şəxsiyyətin sosial statusu-müəyyən norma və vəzifələr daşıyan insanın cəmiyyətdə mövqeyidir. Şəxsiyyətin vəzifə konsepsiyası (C.Mid), əxlaqi yanaşma (B.Skinner, C.Homans). Şəxsiyyətin yaradıcı potensialı və onun üzə çıxarılmasının şəraiti. Şəxsiyyətin sosiallaşması problem. Şəxsiyyətin sosiallaşmasının yolları və şərtləri. Modal, ideal, bazis şəxsiyyət tipləri.

Sosial fəaliyyətin və sosial davranışın mexanizmləri.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (Dərslik). ADİU. Bakı, 2006.
2. M.Əfəndiyev, A.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2000.
3. Məmmədov Z.İ. Demokratik cəmiyyət şəraitində şəxsiyyət və siyasət. Bakı, 2000.
4. A.Əsədov. İnsan təşəkkürü: qaynaqları, tarixi tipləri, perspektivləri. Bakı, 1992.
5. Dövlət müdrikliyi məktəbi. (R.Mehdiyev və S.Qəndilovun redaktəsi ilə). Bakı, 2001.
6. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
7. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
8. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004.
9. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.
10. Ф.Ш.Гасанов. Трудовая активность личности в условиях экономической реформы. Москва, 2000.

7-ci mövzu: SOSIAL STRUKTURUN SOSIOLOGİYASI

Cəmiyyətin sosial strukturu anlayışı, onun əsas elementləri. İnsan fəaliyyətinin müxtəlif növlərinin yaranmasında, maddi istehsalın və mənəvi mədəniyyətin inkişafında əmək bölgüsünün rolu.

Sosial-iqtisadi münasibətlər anlayışı. Sosial ədalət prinsipinin həyata keçirilməsində bölgü münasibətlərinin rolu.

Cəmiyyətin sosial-sinfi strukturu, onun tipləri və elementləri. Siniflərin marksist nəzəriyyələri. Sosial qruplar və cəmiyyətin sosial mobilliyi. Mülkiyyətin forma müxtəlifliyi, bazar münasibətləri və onların cəmiyyətin sosial strukturuna təsiri.

Sosial strukturun daxili elementlərin (siniflər, sosial qruplar, təbəqələr, kollektivləri, sosial-ərazi birlikləri, milli-etnik birlik formaları, sosial-demoqrafik qruplar).

Sosial bərabərlik və sosial ədalət problemi, XX əsrdə müasir cəmiyyətin sosial-sinfi strukturunun dəyişilməsi. Qərb sosiologiyasında stratifikasiya stratifikasiya nəzəriyyəsi. Cəmiyyətin sosial-sinfi strukturunda marginal təbəqələr, ETİ-nin cəmiyyətin sosial strukturuna təsiri.

Müasir dövrdə sosial inteqrasiya və sosial differensiasiya meyillərinin mahiyyəti.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük). ADİU. Bakı, 2006
2. X.H.Orucov Cəmiyyətin sosial strukturunun tədqiqi üsulları. Bak, 2006.
3. Штомпка П. Социология социальных изменений. Москва, 1996.
4. М.Əfəndiyev, А.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2000.
5. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
6. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
7. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004.
8. Рабочая книга социолога. Москва, 1995.

9. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.
10. Социология (под ред. Проф. Лавриненко В.Н.). Москва, 2000.

8-ci mövzu: SOSIAL-ƏRAZI BİRLİKLƏRİ: ŞƏHƏR VƏ KƏNDİN SOİOLOGİYASI

Sosial-ərazi birlikləri – insanların sosial fəaliyyətinin həyata keçirilməsi sferasıdır. Sosial-ərazi birliklərinin əlamətləri. Əhalinin yerləşdirilməsinin ictimai mahiyyəti. Yerləşmələrin sosiologiyası. Müxtəlif sosial-ərazi birliklərində təmsil olunan insanların sosial münasibətləri. İnsanların sosial-ərazi birliklərinin əhyat fəaliyyəti mühitində şəhər və kəndin spesifikasi. Şəhər – şəxsiyyətin fərdi cəhətlərinin inkişafına imkan yaradan tarixi dəyişikliklərin ələtidir. (M. Veber, «Şəhər»).

Əməyin strukturunun dəyişilməsinin cəmiyyətin sosial strukturuna təsiri. ETİ-nin fəhlə sinfinə, ziyalı və qulluqçulara təsiri. Kəndin inkişaf problemləri. Kəndlilər: aradan çıxan, yaxud dəyişən sinifdir? Torpaq haqqında Qanunun rolu və sosial siyasət. Fermerliyin mahiyyəti. Şəhər və kənd sakinlərinə mülkiyyətin forma müxtəlifliyinin və bazar münasibətlərinin təsiri.

Urbanizasiya – insanların yaşama mühitinin inkişafının qanunauyğun prosesidir. Şəhər və kənd sakinlərinin həyat tərzinin sosial xüsusiyyətləri. Qaçqınlar – sosial problemdir.

Müasir şəraitdə şəhər və kəndin inkişafının problemləri. Müasir texnika, şəhər və kəndin sənayesi və ekoloji problem.

Azərbaycanda şəhər, kənd və təbiət arasındakı münasibətlərin harmonikləşdirilməsi problem.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük), ADİU. Bakı. 2006.
2. R.M.Quliyev. Sosiologiya: nəzəriyyə və tədqiqat metodologiyası. Bakı. 1995. səh 113-138.

3. Məcid Əfəndiyev, Azər Şirinov. «Sosiologiyanın nəzəri problemləri». Bakı, 2001.
4. X.H.Orucov. Müasir Azərbaycan kəndinin sosial-mədəni inkişafı problemləri. Bak, 1990.
5. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
6. Рабочая книга социолога. Москва, 1989.
7. Социология (под ред. проф. Лавриненко В.Н.). Москва, 2000.
8. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.
9. Краткий словарь по социологии. Москва, 1980.
10. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.

9-cu mövzu: İDARƏETMƏNİN SOSİOLOİGYASI

Sosial idarəetmə anlayışı və onun haqqında müxtəlif nəzəriyyələr. Cəmiyyətin elmi idarə olunması. Cəmiyyətin idarə olunması idarəetmənin bir növüdür. İdarəetmənin növləri (cansız təbiətin idarə olunması; canlı təbiətin idarə olunması; sosial idarəetmə və yaxud idarəetmənin sosiologiyası).

İdarəetmə haqqında F.U.Teylor (1856-1915), M.Veber (1864-1920) tərəfindən yaranmış nəzəriyyələrin mahiyyəti.

Müasir dövrdə idarəetmə ilə bağlı nəzəriyyələrin yaranması («empirik məktəb», «yeni məktəb», «sosial sistem»).

«Elita» nəzəriyyəsinin mahiyyəti.

İdarəetmənin metodları (ümumi və xüsusi metodları). İdarəetmənin vasitələri (müxtəlif təsir, təşkil, nizamlama, uzlaşdırma, fəallaşdırma, tənzimetmə vasitələri). Sosial idarəetmə mexanizmləri (idarəetmənin ümumi prinsipləri; idarəetmənin müxtəlif funksiyaları; idarəetmə qarşısına qoyulan məqsədlər; idarəetmə sisteminin metodları).

İdarəetmə funksiyaları (təşkiletmə, tənzimetmə, əlaqələndirmə, operativ rəhbərlik, nəzarət və uçot funksiyaları).

İdarəetmə funksiyalarının mərhələləri (ilkin idarəetmə mərhələsi: məqsədyönlük, proqnozlaşdırma, operativ idarəetmə, təşkiletmə, əlaqələndirmə, sərəncam; son idarəetmə mərhələsi: uçot, təhlil, nəzarət).

Sosial idarəetmənin strukturu və qanunları. İdarəetmə orqanında struktur bölmələr: rəhbərlik; sahə struktur bölmələri; funksional struktur bölmə; köməkçi və xidmətçi struktur bölmə.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük), ADİU. Bakı. 2006.
2. Məcid Əfəndiyev, Azər Şirinov. «Sosiologiyanın nəzəri problemləri». Bakı, 2001.
3. В.Г.Афанасьев. Человек в управлении обществом. Москва, 1997.
4. В.Г.Афанасьев. научное управление обществом. Москва, 1973.
5. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
6. Краткий словарь по социологии. Москва, 1980.
7. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.
8. Рабочая книга социолога. Москва, 1989.
9. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.

10-cu mövzu: SOSIAL İNSTİTUTLARIN SOSİOLOGİYASI

«Sosial institut» anlayışı. H.Spenser sosial institutların əsas tipləri haqqında. Sosial institutların təşkilatı formalaşması: onun maddi, maliyyə, etiyat bazasının yaradılması. Sosial institutun formalaşmasının yolları, onun strukturu, sosial rolu və şəxsiyyətin statusu. Sosial institut – ictimai funksiyaları yerinə yetirən və konkret məqsədlərə çatmağı təmin edən spesifik sahədir.

Müasir sosial institutların tipləri. Onları spesifik funksiyaları. Təhsil sosial institut olub, cəmiyyətdə sosial nəzarət və stabilliyin vasitəsidir. Təhsil institutunun öz sosial funksiyalarına görə nisbi müstəqilliyi. Təhsil sisteminin öz sosial səmərəliliyini yüksəltmək yolları. Təhsilin nizamına salınmasında dövlətin rolu. «İnsan kapitalı» nəzəriyyəsi (Caster, Smelzer). İnsanın statusuna təhsilin təsiri.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük). ADİU. Bakı, 2006
2. A.Əsədov. İnsan təşəkkürü: qaynaqları, tarixi tipləri, perspektivləri. Bakı, 1992.
3. Г.Е.Збровский. Социология образования. Москва, 2005.
4. Социология идеологии. Москва, 2005.
5. В.А.Кузнецов. Социология компромисса. Москва, 2007.
6. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
7. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
8. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004

11-ci mövzu: AİLƏ VƏ NİGAHIN SOSİOLOGİYASI

Cəmiyyətin sosial institutu olmaq etibarilə ailə və nigahın mahiyyəti. Ailənin əsas funksiyaları, tipologiyası. F.Engels «Ailənin, xüsusi mülkiyyətin və dövlətin mənşəyi» əsərində ailənin sosial problemləri. Ailənin strukturu və onun üzvlərinin vəzifələri. Ailə və nigahın formaları. Cəmiyyətdə qadının rolu, uşaq və analığın mühafizəsi problemi. Yeniyetmələrin ailə həyatına hazırlığı (müxtəlif dövlətlərin təcrübəsində). Ailə və nigahın sosial məsələlərin üzrə Milli adətlərin, ənənələrin qarşılıqlı əlaqəsi.

Ailə – sosial instituttur. Ailə münasibətlərinin mənəvi – əxlaqi əsasları. Ailədə tərbiyə. Azərbaycan Respublikasının «Ailə haqqında Kodeksi».

Ailədə nəsillərin qarşılıqlı münasibətləri, onların sosial rolları. Ailədaxili münaqişələr. Ailənin sabitliyi. Məişətin ailə münasibətlərinin möhkəmlənməsinə təsiri.

Gənc ailənin problemləri. Tələbə ailəsi, onun spesifikliyi və cəmiyyətdə funksiyaları. Ailəli tələbələrin ali məktəblərdə vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasının yolları, tələbə ailəsinin sosial mühafizəsi. Müasir cəmiyyətdə ailə-nigah münasibətlərinin inkişaf meyilləri.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (Əsas Qanun). Bakı, 1995.
2. F.Engels «Ailənin, xüsusi mülkiyyətin və dövlətin mənşəyi» 2-ci fəsil. Bakı, 1982.
3. Ə.Ə.Əlizadə, A.N.Abbasov. Ailə həyatının etika və psixologiyası. Bakı, 1988.
4. Ziyəddin Göyüşov. Səadət düşüncəsi. Bakı, 1983.
5. H.A.Quliyev. Azərbaycanda ailə məişətinin bəzi məsələləri. Bakı, 1986.
6. Nurəddin Babayev. Babam –nənəm. Atam-anam və biz. Bakı, 1988.
7. Q.İ.Manayev. Ailə hüququ. Bakı, 1979.
8. Məcid Əfəndiyev, Azər Şirinov. «Sosiologiyanın nəzəri problemləri». Bakı, 2001.
9. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.
10. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.

12-ci mövzu: DİNİN SOSIOLOGİYASI

Dinin mahiyyəti, məzmunu və strukturu, onun funksiyaları. Din və ictimai həyatın dərk olunmasında onun rolu. Dinin strukturu: dini şüur, dini ideologiya, dini fəaliyyət və ayinlər, dini təşkilatlar. R.Constoun din haqqında.

Ənənəvi və qeyri-ənənəvi dinlər və müasir dünyada onların rolu. Dini institutların fəaliyyətinin spesifikliyi. Dövlət və dinin qarşılıqlı münasibətləri. Din sosial nəzarət vasitəsidir.

Şəxsiyyət və din. Dinin xalqın mədəniyyətinə, ənənələrinə və adətlərinə daxil olması. Dini plyuralizm ideyalarının yayılması.

Müasir dünyada islamın inkişafı, onun təzahür formaları. Təhsil və dinin sosial institutlar kimi qarşılıqlı təsiri və dini münasibətlərin formalaşması. İctimai həyatın müxtəlif istiqamətlərində İslam və dövlətin siyasi, iqtisadi, sosial, mənəvi-əxlaqi sahələrdə əməkdaşlığı.

Müasir İslamın əsas cərəyanları və onların xüsusiyyətləri.

Beynəlxalq dini təşkilatlar və onların cəmiyyətin sosial inkişafına təsiri.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük). ADİU. Bakı, 2006.
2. A.Ş.Paşazadə. Qafqazda islam. Bakı, 1991.
3. İslam (qısa məlumat). Bakı, 1995.
4. A.Masse. islam. Bakı, 1991.
5. S.Bəlaqi. Quran qissələri. Bakı, 1990.
6. С.Н.Булгаков.Христианский социализм. Новосибирск, 1991.
7. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
8. Тошечка Ж.Т. Социология. Москва, 2001.
9. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004.
10. Социология (под ред. Проф. Лавриненко В.Н.). Москва, 2000.

13-cü mövzu: SIYASƏTİN SOSİOLOGİYASI

Cəmiyyətin siyasi həyatı və onun sosiologiyada yeri. Siyasət və siyasi fəaliyyət, onların real sosial hadisələri əks etdirməis. Siyasi münasibətlər və siyasi maraq, onların siyasətin subyektinə təsiri. Siyasi maraq hakimiyyət və siyasi fəaliyyətin digər növləri uğrunda mübarizənin sosial formasıdır: iqtisadi, sosial sfera, cəmiyyətin mənəvi həyatı. Siyasi, həmçinin sosial-sinfi maraqlar və siyasi həvəsləndirmə növləri.

Siyasi proseslər və siyasi institutlar. Siyasi proseslərin iştirakçılarının siyasi şüur və iradəsinin qarşılıqlı əlaqəsi, onların insanların əxlaq və fəaliyyətinə təsiri. Siyasi proseslərin obyektiv və subyektiv tərəfləri. Siyasi institutlar cəmiyyətin siyasi quruluşu və fəaliyyətinin spesifik orqanıdır. Siyasi institutların özünəməxsus funksiyaları. Cəmiyyətin siyasi sistemi və onun əsas elementləri: siyasi şüur, siyasi psixologiya, siyasi ideologiya. Siyasi və sosial münaqişələr, onların tənzimlənməsi.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (Əsas Qanun). Bakı, 1995.
2. Sosiologiya (dərslük), ADİU. Bakı. 2006.
3. H.Şirəliyev, Ə.Əhmədov. Politologiya. Bakı, 1997, səh-130-137.
4. Z.İ.Məmmədov. Demokratik cəmiyyət şəraitində şəxsiyyət və siyasət. Bakı, «Nurlan», 2000.
5. Краткий словарь по социологии. Москва, 1980.
6. Е.Вятр. Социология политических отношений. Москва, 1979.
7. Л.Гумилович. Социология и политика. Москва, 1992.
8. Е.Б.Шестопал. Личность и политика. Москва, 1988.
9. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.

14-cü mövzu: MƏDƏNİYYƏTİN SOSİOLOGİYASI

Mədəniyyət və cəmiyyətin mənəvi həyatı anlayışı. Mədəniyyətin mahiyyəti və strukturu, onun inkişafının əsas mərhələləri. Mədəniyyətin funksiyaları. Mədəniyyət sosial hadisə və ictimai münasibətlərin tənzimləyicisidir. Mədəniyyət cəmiyyət və şəxsiyyətin qarşılıqlı münasibətlərinin formasıdır.

Mədəniyyət və ideologiya. Cəmiyyətin mənəvi mədəniyyətinin ziddiyyətləri, çətinlikləri və təkmilləşdirilməsi yolları. Mədəniyyətin inkişafının tipləri və növləri. Mədəniyyətin inkişafı qanunauyğunluqları. Mədəniyyətin inkişafında varislik prinsipi. Sosial-mədəni mühit.

Tarixi sosioloji fikir mədəniyyət və «düşüncəli» insanın inkişafı haqqında. Ziyalılar və mədəniyyət. Cəmiyyətin mədəniyyəti və təhsil sistemi. Ədəbiyyat və incəsənətin sosial funksiyaları. Mədəniyyətin humanistləşdirilməsi.

Kütləvi mədəniyyət Submədəniyyətlər kontrmədəniyyət. Problemlər və onların həllim yolları, mədəniyyətin çoxsəviyyəli modeli.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslik). ADİU. Bakı, 2006.
2. Z.İ.Məmmədov. Demokratik cəmiyyət şəraitində şəxsiyyət və siyasət. Bakı, 2000.
3. M.Əfəndiyev, A.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2000.
4. Dövlət müdrikliyi məktəbi. (R.Mehdiyev və S.Qəndilovun redaktəsi ilə). Bakı, 2001.
5. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
6. Человек и культура. Москва, 1990.
7. П.Сорокин. «Человек. Цивилизация. Общество». Москва, 1992.
8. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004.
9. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
10. Ж.Т.Тощенко. Социология. Москва, 2001.

15-ci mövzu: İDEOLOJİ MÜNASİBƏTLƏR VƏ İNSANLARIN SOSİAL FƏALİYYƏTİ.

İdeoloji prosesin əsas struktur elementləri. Mənəvi-ideoloji sahə insanlar arasında ictimai münasibətlərin xüsusi növüdür. İdeoloji proses strukturunda ideoloji münasibətlərin yeri.

İdeoloji fəaliyyətin subyektı ilə ideoloji təsirin obyektı arasında qarşılıqlı münasibətlərin xarakteri. Sosial mənafə anlayışının mahiyyəti. Sosial mənafə mubyektin obyektə olan münasibətidir. Subyektin fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşması. Şəxsiyyətin fəal vətəndaşlıq mövqeyi onun fəaliyyətinin və fəallığının ideoloji ölçüsüdür. Fəal şəxsiyyət anlayışının mahiyyəti.

İdeologiya-fəlsəfi, sosioloji, iqtisadi, siyasi, əxlaqi, dini, bədi və digər baxışlar sistemidir.

İdeoloji təsəvvür və insanların sosial fəaliyyətində onların rolu. İdeoloji təsəvvürlərin ideoloji münasibətlərin təsiri altında formalaşması və iqtisadi, siyasi, əxlaqi, dini, milli xarakteri.

İctimai şüurun ideoloji istiqamətləri elementləri (siyasi ideologiya; ateist istiqamətli ideologiya; ictimai özünüidarənin inkişafında sosial-siyasi fəaliyyət və şəxsi iştirak; dini ayinlərin yerinə yetirilməsinin əsaslandırılması; dini ayinlərdə milli xüsusiyyətlərin eyniləşdirilməsi).

Sosial ziddiyyətlər və ideoloji proseslərdə onların əksi.
Sosial proseslərin inkişafında məqsədlər və göstəricilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük), ADİU. Bakı, 2006.
2. Z.Qaralov. İdeologiya, siyasət, mənəviyyat. Bakı, 2008.
3. Politologiya. ADİU. Bakı, 2005.
4. Cəmiyyət siyasət, ideologiya. Bakı, 1997.
5. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.
6. Краткий словарь по социологии. Москва, 1980.
7. Рабочая книга социолога. Москва, 1989.
8. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004
9. Тощенко Ж.Т. Социология. Москва, 2001.
10. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.

16-cı mövzu: SOSIAL EKOLOGİYA

Sosiologiyanın bir sahəsi olmaq etibarilə sosial ekologiya anlayışı. Sosial ekologiyanın funksiya və vəzifələri. Sosial-ekoloji fikrin əsas istiqamətləri.

Sosial-ekoloji problemlər mədəniyyətin böhranının təzahürüdür. Təbiət və mədəniyyət «ikinci təbiət»dir. Mədəniyyətin təbiətdən uzaqlaşması.

Təbiət və mədəniyyətin qarşıdurmasında olan antoqonist ziddiyyətlərin aradan qaldırılmasında sosial ekologiyanın rolu.

Sosial-ekoloji fikirlərin Qərbi istiqamətləri: «A.Şveysenin ekoloji etikası»; Roma klubunun məruzələri; Amerika sosioloqiyasında invayromentalizm ideyaları; ekoloji kompleks nəzəriyyəsi.

Əsas anlayışlar: noosfera, ekologiya, ekoloji imperativ, ekoloji tərbiyə, ekoloji təhsil, ekoloji hərəkətlər.

Ətraf mühitin norunması –müasir dövrün birinci dərəcəli qlobal problemlərindən biridir. İctimai təşkilatlar, birliklər, hərəkətlər və yeni ekoloji təfəkkürün və əxlaqın inkişafında, insan və təbii mühitin qarşılıqlı münasibətlərində, planetimizdə baş verən böhranın həllində onların rolu: Dünya Səhiyyə Təşkilatı, AEÜBA, İssık-kul forumu, yaşillər hərəkəti, alimlərin Paqouş hərəkəti və s.

Xəzəryanı ölkələrin ekologiya məsələlərinə həsr edilmiş müşavirələrinin əhəmiyyəti.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük), ADİU. Bakı. 2006.
2. Sosial, ekoloji, fəlsəfi problemlər. Bakı, 1993.
3. H.Ə.Əliyev. Həyəcən təbili. Bakı, 1987.
4. H.T.Mustafayeva. Beynəlxalq münasibətlər və ekoloji problemlər. Bakı, 2008.
5. «Ekologiya» jurnalının 1996-2001-ci il sayları.
6. F.F.Ramazanov. İnsan və təbiət. Bakı, 1977.
7. A.M.Şükürov. Təbiət və cəmiyyət fəlakətlərin astanasında. Bakı. 1992.
8. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1994.стр.
9. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004
10. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.

17-ci mövzu: SOSIAL PROQNOZLAŞDIRMA

Sosiologiyada inkişaf kateqoriyası, onun məzmunu və mahiyyəti. Sosial inkişaf və sosial proseslər, onların insanların sosial məqsədlərinə və sosial fəaliyyətinə təsiri. İnkişafın əsas amilləri.

Proqnozlaşdırma anlayışı, ona təkan verən səbəblər və amillər. Proqnozlaşdırma prosesinin şəxsiyyətin əxlaqına, onun qeyri-müəyyən səviyyəsinin azalmasına təsiri. Proqnozun təzahür

formaları, onun modelləri. Proqnozun aspektlərinin konkretləşdirilməsi: qabaqcadan xəbər vermək və qabaqcadan duymaq.

Proqnozlaşdırmanın insanın məqsədyönlü fəaliyyətinə təsiri, onun iki tərəfi: nəzəri-idrakı və icraedici.

Proqnozların əsas tipləri: axtarış, normativ, analitik, xəbərdaredici.

ƏDƏBİYYAT

1. Sosiologiya (dərslük). ADİU. Bakı, 2006.
2. S.S.Xəlilov. Elmi-texniki tərəqqi: bu gün və sabah. Bakı, 1988.
3. M.Əfəndiyev, A.Şirinov. Sosiologiyanın nəzəri problemləri. Bakı, 2000.
4. Н.Смелзер. Социология. Москва, 1995.
5. Социология (под ред. Проф. Лавриненко В.Н.). Москва, 2000.
6. Т.Лоусон, Дж.Тэррод. Социология. Справочник. Москва, 2004.
7. Ж.Т.Тощенко. Социология. Москва, 2001.
8. Ю.Г.Волков. Социология. Москва, 2008.
9. Рабочая книга социолога. Москва, 1994.